

Una persona, una feina

Persones amb problemes de salut mental

Quadern per a les famílies

Direcció de Comunicació. DL B. 17947-2012

**Diputació
Barcelona**

**Àrea de Desenvolupament
Econòmic i Ocupació**

Servei de Mercat de Treball
Travessera de les Corts, 131-159
Recinte Maternitat-Pavelló Mestral
08028 Barcelona
Tel. 934 022 538

**Diputació
Barcelona**

**Àrea de Desenvolupament
Econòmic i Ocupació**

Presentació

Als anys setanta, moltes persones que patien problemes de salut mental greus van sortir de les institucions psiquiàtriques. La reforma psiquiàtrica va enderrocar aquelles parets, però 40 anys més tard uns altres murs, invisibles, socials i de la mateixa persona, continuen estigmatitzant els afectats. La inserció laboral segueix essent una qüestió pendent.

Les patologies mentals sovint provoquen un gran patiment a la persona en fases agudes. Poden compensar-se amb el tractament terapèutic adient però la intolerància i els prejudicis generen exclusió social.

Les persones que pateixen o han patit un problema de salut mental són el grup amb l'índex d'atur més elevat, fins i tot en comparació amb persones que tenen alguna discapacitat.

Necessiten trobar il·lusions, sentir-se útils, treballar com qualsevol altre. Però els és difícil arribar a una consolidació professional que els permeti mantenir-se, sense cap mena de suport, en el mercat laboral. Comptar amb la col·laboració d'una família que hagi aconseguit el difícil equilibri entre la confiança en les possibilitats de la persona i la dosi imprescindible de realitat per acceptar les seves circumstàncies serà un suport important.

El procés d'inserció de persones amb aquestes característiques representa un esforç per a les famílies que han d'acompanyar-les al llarg d'aquest camí.

«La família és un factor clau perquè les persones afectades afrontin amb èxit un procés d'inserció laboral i aconseguixin estabilitat a la feina»

Tots els professionals i també els mateixos afectats que actualment ocupen un lloc de treball coincideixen a afirmar que les famílies es configuren com un pilar clau en el procés d'inserció laboral de les persones que es troben afectades per un trastorn de salut mental.

Les persones amb problemes de salut mental

1

Els criteris per designar una persona com a sana o malalta han variat segons els diferents enfocaments al llarg del temps, ja que encara no han pogut demostrar-se les causes concretes que produeixen cada un dels diferents trastorns mentals.

I és que l'activitat del cervell és una barreja de biologia, reaccions químiques, genètica, emocions, vivències, ment, cultura, condicions personals i socials, que no es pot comparar amb el funcionament de cap altre òrgan.

També, com diu el Sr. José Leal¹, «Hi ha persones que tenen en la seva estructura una major facilitat per fer un problema de salut mental, sense que ens haguem de referir a cap disfunció cerebral, bioquímica, senzillament a la construcció del món psíquic». Per tant, **el trastorn o malaltia mental es podria definir com una alteració de tipus emocional, cognitiu i/o del comportament, que afecta, pot afectar o ha afectat l'emoció, la motivació, la cognició, la consciència, la conducta, la percepció, la sensació, l'aprenentatge, el llenguatge, etc., i que dificulta, pot dificultar o ha dificultat l'adaptació de la persona al seu entorn cultural i social creant un malestar subjectiu en la persona que la pateix o l'ha patida.**

«Els problemes de salut mental no comporten necessàriament un dèficit intel·lectual. Amb un bon tracte i el tractament adient, les persones que els pateixen o els han patit poden fer una vida normal»

1. El Sr. José Leal és psicoanalista clínic. Vicepresident del Comitè d'Ètica Assistencial de la Fundació Congrés Català de Salut Mental.

Quan ens referim a les persones amb trastorns de salut mental, parlem d'un col·lectiu molt heterogeni, present en tots els sectors socials. Es calcula que al voltant del 25% de la població pateix al llarg de la seva vida una malaltia mental, ja que entre la salut i la malaltia mental hi ha una línia contínua en la qual fluctuen diferents graus o nivells de benestar o deteriorament psicològic. «L'actitud habitual és pensar: sóc a un costat o a l'altre?, però el pensament correcte és: TOTS ESTEM AL MATEIX COSTAT» (Dr. Pere Bonet²).

«Al voltant del 25% de la població pateix al llarg de la seva vida una malaltia mental»

És molt important distingir un trastorn mental de la deficiència psíquica o intel·lectual, ja que el trastorn mental no necessàriament va associat a un dèficit intel·lectual.

Malgrat tot, les malalties mentals poden curar-se o controlar-se amb un tractament adequat. I les persones que les pateixen poden, amb aquest control, desenvolupar una vida normal.

Tanmateix hi haurà persones que necessitaran, per les seves circumstàncies, d'un suport específic d'equips coordinats per ajudar-les a reprendre el seu projecte vital.

La malaltia mental, però, pot ser també un procés llarg i dolorós, no només per la patologia en sí, sinó per la imatge negativa que es té d'aquestes persones. Gran part del patiment d'aquestes persones el causa el rebuig, la marginació i el menyspreu social que reben i no tant la malaltia.

La percepció social dels problemes de salut mental, esbiaixada pel desconeixement i la desinformació, influeix en l'aïllament de les persones que els pateixen, fins i tot en l'entorn i els mateixos professionals que l'atenen, fent-los creure que és un llosa massa feixuga i posant barreres a la seva recuperació.

«Els prejudicis de la societat, fomenten l'estigma i l'aïllament de les persones afectades»

El gran inconvenient de les persones amb salut mental és, doncs, l'estigma, que es basa en prejudicis i és el causant d'una discriminació social que cal combatre, que ha estat identificat com una part substancial del problema en l'afrontament de la recuperació i que influeix, igualment, en l'acceptació de la malaltia. Lluitar contra l'estigma és lluitar per la dignitat de totes les persones.

2. El Dr. Pere Bonet és psiquiatra i director de Salut Mental de la Fundació Althaia, Red Asistencial Universitària de Manresa i president de la Delegació Comarcal del Bages del Col·legi Oficial de Metges de Barcelona.

La inserció sociolaboral³

2

La salut mental té per a tothom una gran relació amb el grau d'integració a la societat que s'assoleix; desenvolupar un rol valorat pels altres ajuda a sentir-nos bé amb nosaltres mateixos.

La feina ens aporta un lloc a la societat, una xarxa de relacions ens ajuda a estructurar horaris i a ocupar el temps, ens dóna una percepció d'assoliment, etc.

És cert que hi ha una relació entre l'atur i l'increment de problemes de salut mental, com ara la depressió, episodis d'ansietat, etc.

Treballar implica uns drets, però també unes obligacions; implica ser responsable; implica ser productiu a canvi d'un sou. També per a les persones amb problemes de salut mental el treball promou el seu benestar. De fet, és encara més important per a aquelles persones que ja se senten excloses per raó de la seva malaltia que l'atur o la inactivitat no agreugi la seva situació d'exclusió social. S'han trobat associacions entre el treball i la millora de qualitat de vida, la millora de la simptomatologia, l'increment del contacte social i la millora del lleure en persones amb problemes de salut mental severes.

«La feina és una eina cabdal per promoure el benestar de les persones amb problemes de salut mental, suposa posar en valor les seves habilitats, capacitats i competències»

La idea que el treball és estressant i que, per tant, cal protegir les persones amb problemes de salut mental del treball perquè

incrementaria la probabilitat de recaiguda és errònia. Només serà estressant si la persona no rep el suport adient, si no compta amb els factors protectors adequats (tractament, seguiment, equilibri ocupacional, suport familiar, etc.). Però no més que cap altra persona amb una altra malaltia qualsevol que no rebi el suport i l'assessorament necessaris.

És cert que no totes les persones amb problemes de salut mental volen treballar, però tampoc es pot dir que totes aquelles persones que no ho manifesten no vulguin fer-ho. La major part de les persones amb problemes de salut mental volen el mateix que la resta de persones, i això inclou una parella, amics, salut i, per descomptat, una feina que els possibiliti uns recursos econòmics i un rol dins la societat.

Podríem trobar, doncs, tres punts fonamentals:

1. Mentre que la desocupació empitjora la salut mental, el treball digne la promou.
2. La major part de les persones que pateixen problemes de salut mental volen treballar.
3. Amb els suports adients, les persones que pateixen problemes de salut mental poden treballar.

És important escoltar la persona que pateix o ha patit un problema de salut mental i no traslladar-li ni les nostres expectatives ni les nostres angoixes. Cal ser justos en les nostres valoracions i ajudar-la en el seu camí voluntari d'incorporació o reinserció al món laboral. Així mateix, caldrà ajustar les expectatives i les competències de les persones a la realitat del mercat laboral per tal que la inserció sigui reeixida.

3. Aquest apartat està adaptat d'un capítol del llibre *La continuidad de cuidados y el trabajo en red en salud mental*, coordinat per José Leal i Antonio Escudero.

«El Servei Local d'Ocupació del vostre ajuntament pot informar-te de les eines necessàries per facilitar la incorporació al mercat de treball»

Per això, les famílies trobareu suport en els tècnics d'ocupació dels vostres ajuntaments, que facilitaran les eines que necessiti la persona per fer realitat aquesta incorporació en la mesura de les seves possibilitats i les del mercat laboral.

A més podran donar informació sobre les diferents opcions:

- Empresa protegida:
 - Centre especial de treball (CET)
 - Empresa d'inserció
- Empresa no protegida:
 - Administració pública
 - Empresa privada

Inquietuds al voltant de la inserció laboral

3

A l'hora de plantejar-se la incorporació o la reincorporació al mercat laboral, tant la persona com la família poden tenir algunes inquietuds. Dèiem abans que la demanda de feina ha de ser de la persona, ella és qui ha de voler treballar perquè aquesta motivació superarà amb escreix moltes de les limitacions de la mateixa malaltia o les seves seqüeles.

«Si la persona afectada afronta el procés d'inserció laboral amb motivació, és molt més fàcil aconseguir l'èxit»

El suport d'una xarxa pública que treballa coordinadament és un dels elements clau en la inserció laboral d'èxit: centre de salut mental, tallers prelaborals, oficines tècniques laborals, serveis locals d'ocupació, treballadors i treballadores socials, etc. Els professionals que hi treballen poden assessorar-vos en totes aquelles qüestions que us puguin angoixar.

Algunes de les inquietuds més comunes entre les persones que pateixen un problema de salut mental i/o els seus familiars són: la compatibilitat amb una pensió per incapacitat, així com informació sobre el certificat de discapacitat.

En relació amb les **pensions contributives**, hem de dir que:

- L'òrgan que gestiona les pensions contributives és la Tresoreria de la Seguretat Social.
- La pensió contributiva per incapacitat és una prestació econòmica que tracta de cobrir la pèrdua de rendes salarials o professionals que pateix una persona quan, estant

afectada per un procés patològic o traumàtic derivat d'una malaltia o accident, veu reduïda o anul·lada la seva capacitat laboral de manera presumiblement definitiva.

- La seva concessió i la seva quantia estan supeditades a les aportacions efectuades pel treballador i l'empresari si es tracta de treballadors per compte d'altri, durant el període considerat als efectes de la base reguladora de la pensió de què es tracti.
- Cadascun dels graus en què es classifica la incapacitat permanent dóna lloc a la corresponent prestació econòmica:
 - Incapacitat permanent parcial
 - Incapacitat permanent total
 - Incapacitat permanent absoluta
 - Gran invalidesa.
- Pel que fa a la compatibilitat amb altres activitats remunerades, tant la parcial com la total són compatibles amb activitats remunerades.
- Quant a l'absoluta i a la gran invalidesa, la llei especifica que aquesta pensió no impedirà l'exercici d'aquelles activitats, siguin lucratives o no, compatibles amb l'estat de l'invàlid i que no presentin un canvi en la seva capacitat de treball als efectes de revisió.
- Cal comunicar qualsevol alta d'activitat econòmica que es produeixi.

«És compatible rebre una pensió contributiva per incapacitat parcial o total i tenir una activitat remunerada»

Pel que fa a les **pensions no contributives** (PNC), val a dir que:

- A Catalunya, actualment, és el Departament de Benestar Social i Família, per mitjà de l'Institut Català d'Assistència i Serveis Socials (ICASS), l'encarregat de gestionar les prestacions, els serveis i els recursos per millorar la qualitat de vida de les persones amb problemes de salut mental.
- La pensió no contributiva consisteix en una prestació econòmica individualitzada, de caràcter periòdic, a favor de persones d'entre divuit i seixanta-cinc anys afectades per una discapacitat permanent, igual o superior al 65%, de caràcter físic, psíquic o sensorial, sense recursos econòmics suficients i que no puguin acollir-se al sistema contributiu de pensions per no haver cotitzat el temps requerit. A més, el reconeixement del dret d'accés a una pensió no contributiva comporta l'accés a l'assistència mèdica i farmacèutica de la Seguretat Social.
- La quantia de la pensió no contributiva la determina anualment la Llei de pressupostos generals de l'Estat. És una quantia variable i depèn dels ingressos personals de la persona sol·licitant i dels ingressos dels familiars amb qui convisqui.
- És compatible amb altres ingressos (per exemple un salari) quan aquests ingressos no superen l'import màxim anual ni mensual establert per la pensió no contributiva i quan cobren com a màxim aquest import.
- Hi ha altres complements a la pensió, com ara els ajuts al lloguer que podeu consultar a la pàgina web del Departament de Benestar i Família que trobareu referenciada al final d'aquest opuscle.
- Cal comunicar qualsevol alta d'activitat econòmica que es produeixi.

«La pensió no contributiva és compatible amb altres ingressos, sempre que aquests no superin l'import anual ni mensual establert per la normativa aplicable»

Quant al **reconeixement del grau de discapacitat**:

El reconeixement del grau de discapacitat és una acreditació de certes dificultats de la persona en relació amb el seu entorn. La seva obtenció és de caràcter **voluntari**. No comporta obligacions ni despeses. Es pot demanar la revisió del grau de discapacitat sempre que es prevegi una modificació raonable en les circumstàncies que van donar lloc al seu reconeixement. En altres casos, no es podrà revisar el grau fins que no hagin passat un mínim de dos anys des de la resolució del reconeixement de discapacitat.

«Obtenir l'acreditació del grau de discapacitat és voluntari, no comporta obligacions ni despeses i permet beneficiar-se de diferents prestacions»

Les persones que ho desitgin han de sol·licitar una valoració de l'Institut Català d'Assistència i Serveis Socials que els reconegui el grau de disminució que els correspon segons les taules de valoració establertes. La valoració la fan els equips de valoració i orientació (EVO), que estan formats per un metge o metgessa, un assistent social o assistenta social i un psicòleg o psicòloga.

Es pot sol·licitar en qualsevol moment. Els treballadors i treballadores socials del municipi us poden informar de la documentació que cal presentar. El reconeixement del grau de discapacitat tindrà efectes des de la data de presentació de la sol·licitud, independentment de la data en què s'emeti la resolució.

«La Llei d'integració social dels minusvàlids (LISMI) preveu un nombre de places destinades per a persones amb discapacitat tant en el sector públic com en el privat»

Les persones que puguin acreditar el grau de discapacitat podran beneficiar-se de diferents prestacions.

- Reserva de places per a persones amb discapacitat de les convocatòries als cossos de funcionaris de totes les administracions.
- Reserva del 2% de les places en aquelles entitats privades que tenen més de 50 treballadors en plantilla o desplegament d'altres mesures alternatives.
- Beneficis fiscals i reducció de la quota de la Seguretat Social per a empreses contractants.
- Obtenció de la targeta d'aparcament per a vehicles que portin persones amb discapacitat amb dificultats de mobilitat.
- Reducció de l'IVA en la matriculació de vehicles i altres que puguin sorgir.

- Desgravació de la quantia establerta a l'efecte de la declaració de renda.
- Sol·licitar habitatges adaptats i les subvencions existents per comprar-los.
- Ingress en residències o centres de dia, assistència a centres ocupacionals transitoris i productius, etc.
- Altres avantatges, com ara la reducció del preu del transport o d'entrades a museus, les trobareu al web indicat a l'apartat «Recursos», al final de l'opuscle.

Als serveis locals d'ocupació del vostre ajuntament hi ha professionals que us poden assessorar sobre les diferents sortides laborals tant al mercat protegit com al mercat ordinari, així com sobre la quota de reserva i altres opcions que preveu la Llei 13/1982, de 7 d'abril, d'integració social dels minusvàlids (LISMI), etc.

L'aportació de la família a l'èxit de la integració sociolaboral

4

La família és l'entorn immediat de la persona que pateix un problema de salut mental. Són les primeres persones que notaran que alguna cosa ha canviat i que el seu familiar està patint; per tant, són un factor important en tot el procés d'acompanyament i formen part del tracte i del tractament que rebrà la persona.

És ben cert que, quan en una família apareixen els problemes de salut mental, hi ha un trencament del procés, del cicle vital de la persona que els pateix i la família sembla quedar-se estancada en aquesta aturada del desenvolupament, juntament amb la malaltia. En un primer moment, la família s'estructurarà al voltant de la persona que pateix per ajudar-la.

És fonamental que la família sàpiga veure no tan sols la part malalta de l'individu, sinó també la part sana, per donar-li la responsabilitat i la capacitat d'autonomia i individualització.

«La família pot esdevenir un agent de canvi que contribueixi al desenvolupament autònom de la persona millorant la seva autoestima»

La família juga un paper de suport molt important, tant econòmic com emocional. Sense les famílies no serien possibles moltes altes dels hospitals psiquiàtrics.

Però és fonamental que la família, a més de donar suport a la persona que pateix o ha patit un problema de salut mental, rebi el suport que requereix en tot moment. Per això, convé —en la mesura que es respectin els drets de la persona— que la família estigui informada de la malaltia, la medicació i que rebi

assessorament sobre com pot ajudar a la normalització del procés de rehabilitació.

Hi ha molts professionals a l'abast de la família que poden resoldre molts dels seus dubtes i pors: treballadors i treballadores socials —tant del Centre de Salut Mental com del municipi—, els mateixos psiquiatres i psicòlegs o psicòlogues, els orientadors i orientadores laborals, etc. Així mateix existeixen moltes associacions de familiars de malalts mentals a qui us podeu adreçar per rebre suport i/o col·laboració.

La família ha de ser un agent important dins el procés de rehabilitació social i laboral de la persona que pateix o ha patit problemes de salut mental. De vegades, necessitarà suport, ja que no deixa de formar part d'una societat on els prejudicis han afavorit l'estigma que comporten els problemes de salut mental. Cal, doncs, que s'informi sobre la malaltia i el tractament per no angoixar-se i per poder aclarir tots els dubtes que puguin sorgir. Un problema de salut mental no sempre és crònic, però, en cas que ho sigui, pot estabilitzar-se amb el tractament i el tracte oportuns i donar a la persona una vida normalitzada.

La família ha d'estar implicada en el procés d'inserció laboral, però recordem que aquest procés depèn de la voluntat de la persona; per tant, la persona amb problemes de salut mental n'ha de ser el motor real. Cal acceptar les seves possibilitats mirant de trobar l'equilibri entre unes expectatives que superen la realitat i un excés de proteccionisme.

Per això, la família ha de fomentar l'autonomia de la persona, tal com ho faria amb qualsevol altre membre, perquè recuperi el sentit de la responsabilitat sobre la seva vida.

Caldrà que la família animi i que acompanyi respectant l'altre. Parafraçant Jorge Bucay, diríem que cal escoltar sense jutjar, opinar sense aconsellar, confiar sense exigir, ajudar sense intentar decidir per l'altre, cuidar sense anul·lar, mirar sense projectar les nostres coses en l'altre, abraçar sense asfixiar, animar sense empènyer, sostenir sense fer-se càrrec de l'altre, protegir sense mentides, apropar-se sense envair, acceptar l'altre sense pretendre canviar-lo, que senti que pot comptar amb la família sense condicions.

«La família juga un paper principal per a la normalització de la malaltia vers la persona afectada i la societat»

Un clima de respecte i confiança afavorirà les relacions i ajudarà la persona a assolir les fites que es proposi en el seu projecte de vida.

Per saber-ne més

5

Xarxa d'Oficines Tècniques Laborals

<http://www.diba.cat/promoeco/tecnica/xarxa/otl.asp>

Federació catalana d'associacions de familiars i persones amb problemes de salut mental

<http://www.familiarsmalaltsmentals.org/>

Informació del Departament de Salut de la Generalitat de Catalunya

- Pla director de salut mental i addiccions
- Programa d'atenció als adolescents amb conductes de consum de substàncies
- La psicoteràpia a la xarxa pública de salut mental i addiccions
- Protocol d'actuació per a l'atenció a les urgències, els trasllats i els ingressos involuntaris urgents de persones amb malaltia mental
- Salut mental i qualitat de vida

Tots aquests documents els trobareu al cercador de la pàgina web:

<http://www.gencat.cat/salut/depsalut/>

Informació del Departament de Benestar i Família de la Generalitat de Catalunya

- L'atenció social a les persones amb malaltia mental
- Ajuts i prestacions econòmiques per a persones amb malaltia mental
- Serveis socials especialitzats
- Institut Català d'Assistència i Serveis Socials (ICASS)
- Avantatges vinculats a la targeta acreditativa de la discapacitat

Aquesta informació la trobareu al cercador de la pàgina web:

<http://www20.gencat.cat/portal/site/dasc>

Agraïments

Volem agrair la col·laboració de les persones, entitats i empreses que amb la seva visió i la seva dilatada experiència sobre el tema ens han ajudat a elaborar aquest quadern:

Dr. Pere Bonet Dalmau, psiquiatra

Sr. José Leal Rubio, psicòleg clínic i psicoanalista

Associació Joia, Rehabilitació i inserció laboral de les persones afectades per trastorns de salut mental

Associació Sociocultural Ràdio Nikosia

FECAFAMM, Federació catalana d'associacions de familiars i persones amb problemes de salut mental

Grup de Salut Mental del Col·legi de Treballadors i Treballadores Socials de Catalunya

OTL Garraf

OTL Sabadell

OTL Santa Coloma de Gramenet

Hertor, fusteria i ebanisteria, SL

Clece, SA

Habitatge municipal de Sabadell, SA (Vimusa)

Magneti Marelli Espanya, SA (Grup Magneti Marelli)